

CAMUS'NÜN SAÇMA DÜŞÜNCE Sİ VE *CALIGULA* OYUNU*Camus's Idea of the Absurd and His play *Caligula*Çağın BİR¹

ÖZ

Camus'nün felsefesinin temeli saçma düşüncesine dayanmaktadır. Saçma basitçe akıl dışılık değildir. İnsanın istemi ve ona yabancı olan dünyanın karşı karşıya gelmesidir. Camus saçma düşüncesiyle akıl ve varlık felsefeleri olarak adlandırdığı düşüncelerin eleştirisini yapmaktadır. Camus saçma karşısında felsefi intihar olarak gördüğü bu felsefelerin yerine başkaldırıyı öne çıkarmıştır. Camus'nün ahlak felsefesinde zamanla bir değişim yaşanmıştır. Camus'nün *Caligula* adlı oyununda *Caligula* karakteri saçmayı anlamak ve kabullenerek ona başkaldırmak yerine saçmayla farklı şekillerde baş etmeye çalışmak ve onu aşmak istemektedir. Camus'ye göre ise bu olanaksızdır. *Caligula* olanaksızın, yani mutlak özgürlük ve mutlak iktidarın peşindedir. Camus, felsefesinde nicelik ahlakını terk ederek dayanışmayı, insanın birey olarak değerini ve bazı evrensel değerleri ön plana çıkarmıştır. Çalışmanın iddiası *Caligula*'nın, Camus'nün ilk dönemindeki ve ikinci dönemindeki düşüncelerine göre yanlış bir başkaldırı içinde olduğunu göstermektedir. Çünkü *Caligula* intihar isteği duyan nihilistik bir figürdür. Camus'nün felsefesindeki dönüşümle *Caligula*'nın başkaldırısındaki yanlışlık daha belirgin olarak görülmektedir. Camus'nün erken felsefesinde yaptığı hata, avuntu ve umudun eşitlenmesidir. Halbuki umut gerçeklikten bir kaçış değildir. Kendisi de bunu fark etmiştir. Fakat Camus'nün içinden çıkamadığı felsefi karmaşa şurada yatmaktadır: Saçmadan kaçış ve dünyayı daha iyi bir yer haline getirme isteği birbirine karışmaktadır. Anlam hem saçmanın yerine ikame edilmemelidir hem de belirli değerler anlamlar olmak zorundadır. Bu çalışmanın amacı hem ilk dönemindeki hem de ikinci dönemindeki düşüncelerin *Caligula* oyununda nasıl işlendiğini tartışmak ve böylece Camus'nün felsefi dönüşümüne dair bazı saptamalarda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Caligula*, Saçma, Başkaldırı, Akıl, Ahlak.

ABSTRACT

The basis of Camus' philosophy is based on the idea of the absurd. The absurd is not simply irrationality. It is the confrontation between human will and the world that is alien to it. With his absurd thought, Camus criticizes the ideas which he calls as the philosophies of reason and being. Camus highlights rebellion instead of these philosophies which he considers as a philosophical suicide against the absurd. There is a change in Camus' moral philosophy over time. Instead of understanding, accepting and rebelling against the absurd, in Camus' play *Caligula*, the character *Caligula* wants to try to cope with the absurd in different ways and overcome it. According to Camus, this is impossible. *Caligula* seeks the impossible - absolute freedom and absolute power. In his philosophy, Camus has abandoned the morality of quantity and emphasized solidarity, the value of man as an individual and some universal values. The claim of the study is to show that *Caligula* is in a false rebellion according to Camus's thoughts in his first and second periods. Because *Caligula* is a nihilistic figure who wants to commit suicide. With the transformation in Camus' philosophy, the falsity of *Caligula*'s rebellion is viewed more clearly. The mistake Camus makes in his early philosophy is to equate consolation and hope. However, hope is not an escape from reality. He himself has realized this. Therein lies the philosophical confusion of Camus': The escape from the absurd and the desire to make the world a better place are intermingled. Meaning must not be substituted for absurdity, and at the same time certain values must be meanings. The aim of this study is to discuss how the ideas of both his first and second periods are treated in the play *Caligula* and thus to make some determinations about Camus' philosophical transformation.

Keywords: *Caligula*, Absurd, Rebellion, Reason, Morality.

EXTENDED ABSTRACT

The basis of Camus's philosophy is based on the idea of the absurd. The absurd is not simply irrationality. It is the confrontation between human will and the world that is alien to it. With his absurd thought, Camus criticizes the ideas he calls the philosophies of reason and being. Camus puts forward rebellion instead of these philosophies which he considers as a philosophical suicide against the absurd. There is a change in Camus's moral philosophy over time. It can be said that Camus's thoughts about the confrontation with absurdity and the attitude adopted afterwards have differed in one of his earlier books, *The Sisyphus Myth* and in his two later books *Essays* and *Rebellious Human*. Instead of understanding the absurd and accepting it and rebelling against it, in Camus's play *Caligula*, the character Caligula wants to try to cope with the absurd in different ways and overcome it. According to Camus, this is impossible. Caligula thinks he can transcend the absurd but he should know that he cannot and should not take refuge in this consolation. Caligula thinks of what he does in the pursuit of impossible as absolute freedom and power. The claim of this study is that Caligula has developed a false rebellion against the absurd as a result of his ignorance of boundaries and his isolation. The aim of the study is to show that Caligula is in a false rebellion according to Camus's thoughts in his first and second periods. Because Caligula is a nihilistic figure who wants to commit suicide. With the transformation in Camus' philosophy, the falsity of Caligula's rebellion is viewed more clearly. Camus gradually has abandoned the morality of quantity and has given importance to solidarity, the value of man as an individual and some universal values. The mistake Camus makes in his early philosophy is to equate consolation and hope. However, hope is not an escape from reality. It is the faith that is necessary to transform reality. There are values such as love of the world, consciousness, courage, generosity, action, rebellion. These are linked to freedom, solidarity and justice. He argues about the need for an understanding of values that draw boundaries: To learn to live and die, and to deny being a god in order to be a human being. Caligula wants to see himself above even the gods. Instead of fighting the absurd, identifying with the irrationality of the world pushes Caligula into a kind of nihilism. Through *Caligula*, the play shows the destructive power of the absolute power of the absurd on people. From the perspective of other characters, the play depicts through a personification what happens when the absurd is not rebelled against or is rebelled against in the wrong way. Caligula is the character who reflects the opposite of the ethical understanding that Camus would later develop. The world is unresponsive and Caligula imitates the world. It can be said that Caligula wants to be like the world, which is one of the contradictory aspects of absurdity. At the end of the play, Caligula realizes that his approach to the absurd is wrong. In the last pages of the play Caligula realizes that he cannot reach the impossible, his freedom is wrong and he is exposed as a criminal. Camus says that instead of making despair a principle and taking it to the end, it is necessary to create happiness and he realizes the importance of hope. Camus's aim is to prevent the reality of the absurd from evolving into nihilism and to put forward an understanding of rebellion. The philosophical confusion that Camus cannot get out of stems from his inability to distinguish between the escape from the absurd and the desire to make the world a better place. Both acceptance and rebellion are ambiguous. Since he himself is aware of this ambiguity, he later develops a kind of ethics that transcends the morality of quantity. It is an idea that inspires finding meaning in life. He seeks neither nihilism, where there are no values nor a philosophy of being, where there are absolute values. He is after a middle level of thought and action. Rebellion means saying no to negativity, evil, injustice, tyranny. The idea of the absurd has an important dimension as it prevents us from drifting into false consolations. The struggle of human beings as a species for solidarity against tyranny is the meaning of life. Even if there is no ultimate, cosmic, transcendent meaning, human solidarity has meaning.

GİRİŞ

Camus insanın dünya karşısındaki konumunu betimlemek için saçma kavramını kullanmaktadır. Saçmayla yüzleşme ve sonrasında takınılan tutum hakkında *Sisifos Söyleni* ve daha sonra yazdığı *Denemeler* ve *Başkaldıran İnsan* gibi kitaplarında Camus'nün düşünceleri farklılaşmaktadır. Bu çalışmada söz konusu değişim gözetilerek Camus'nün *Caligula* oyunu ele alınmaktadır. Ona göre "saçma bir yapıt çelişkilere sorunlara bir yanıt sağlamamaktadır" (Camus, 1997: 117). Fakat *Caligula* oyunu saçma bir yapıt olarak daha

sonra geliştireceği felsefenin ipuçlarını vermektedir. Saçma sanatın asıl amacı insanın kendi çıplak gerçeğine biraz daha yaklaşımdır.

Saçma yaratım ve eser; başkaldırı, özgürlük ve çeşitliliği içermelidir. Herhangi bir yarar için üretilmemelidir:

Sanat yapıtı usun somutu uslamaktan vazgeçmesinden doğar [...] Sanat yapıtı bir usun bir dramını kişileştirir, ama bunun kanıtını ancak dolaylı olarak sunar [...] Uyumsuz [saçma] yapıt düşüncenin üstün etkilerinden vazgeçişini, artık yanlı görünüşleri işleyen ve ussal dayanağı olmayı imgelerle örten us olmaya boyun eğişini gösterir. Dünya açık olsaydı, sanat olmazdı (Camus, 1997: 105).

Yapıt hem bir son, hem de bir başlangıçtır. Çoğu zaman söylenmemiş bir felsefenin sonucu, örneklendirilmesi ve taşlanması olmaktadır. Yapıt, yanlısamlar uğruna umudu uyandırmamalıdır ve nedensiz olmalıdır. Camus'ye göre açıklama eğilimi aşılabilir ve sonuca bağlama isteği olmadan saçmaya bağlı kalınabilir. *Caligula* oyununda da açıklama ve sonuca bağlama girişimi olmamakla birlikte saçmayla yüzleşme ve başkaldırı temaları işlenmektedir.

Saçma, insanın istemi ve dünyanın karşıya karşıya gelmesidir. Bu yabancılaşma, çelişki ve uyumsuzluk insanın asıl gerçekliğidir. Başkaldırı, saçmayla çelişmemektedir tam tersine insanın dünyayla arasındaki çelişki sonucu saçmayla yüzleşme zorunlu olarak başkaldırıcıyı içermektedir. Camus'ye göre yaşama çabası, bu çabanın kendinde anlamsız niteliğinin bilincine varmalıdır. Bilinç, başkaldırı ve umutsuzluk kaybedilmemelidir. Çünkü umut saçma yerine bir avuntu, yalancı bir varlık felsefesi getirmektedir.

Camus için sanatçılar; yaşamdan yana oldukları için düşmanlarını bile anlarlar, iyi ve kötüyü ayırırlar ve en azılı suçluyu bile temize çıkaran acıyı görebilirler. Bu bağlamda oyun için de, *Caligula*'nın yanlış yöne sapan başkaldırısını gösterdiği söylenebilir. Tek egemen kişi, imparator olarak bir tür akılcı yol izleyerek olanaksız yakalamaya çalışır. Bu çalışma *Caligula* karakterinin dünyayı aşmakla, saçmayı aşmayı karıştırmakta olduğunu iddia etmektedir. *Caligula* da bir tür başkaldırı yapmaktadır ama yanlış bir başkaldırı söz konusudur. Saçmayı aşabileceğini zannetmektedir halbuki Camus'ye göre bunu yapamayacağını bilmeli ve bu avuntuya sığınmamalıdır. *Caligula* saçmayla baş etmek için yıkıcı bir şekilde nihilist bir tavır geliştirmektedir.

Bir yorumcuya göre Camus “nihilizmden pozitif hümanizme kaymıştır kendine has paganizmden tutkulu bir adalet ve insani dayanışma iddialarının savunucusu olmuştur” (Cruickshank'tan aktaran Ravindranath, 2014: 33). Gerçekten de Camus giderek farklı bir etik anlayışa yönelmiştir. Dünya, insanın anlam arayışına özlemlerine acılarına cevap vermemekte sessiz kalmaktadır fakat buna karşı Camus'nün kendi düşüncesi bir anlam verme, anlam yaratma biçimidir. Dünya sevgisi, bilinçlilik, cesaret, cömertlik, eylem, başkaldırı gibi değerler söz konusudur. Bunlar da özgürlük, dayanışma ve adaletle bağlantılıdır.

“Sanat bence, en büyük sayıda insanı, ortak acılar ve sevinçlerle coşturacak görüntüleri, biçimleri bulmaktır” (Camus, 1982: 12). Yazarın görevi; gerçeğe ve özgürlüğe sadık olmak, yalan söylememek ve insanın insanı ezmesine karşı koymaktır. Mutluluk ve doğruluktan bir düzen ortaya çıkmalıdır. Camus, düzensizlik olacağına haksızlık olsun dememektedir. Camus'nün amacı saçmayı tek gerçek ilan etmek değildir. Kendisinin *Denemeler* olarak derlenen yazılarında dediği gibi “saçma yalnızca bir çıkış noktası sayılabilir” (Camus, 1982: 21). Bu bağlamda yaşamın anlamı bahsinde şöyle demektedir: “Her şeyin anlamsız olduğunu söylediğimiz anda bile anlamlı bir şey söylemiş oluyoruz. Dünyanın hiçbir anlamı yoktur, demek her çeşit değer yargısını ortadan kaldırmak olur. Ama yaşamak ve örneğin yiyip içmek kendiliğinden bir değer yargısıdır” (Camus, 1982: 21). İnsan yaşıyorsa yaşamaya değer veriyordur. *Sisifos Söyleni* kitabında umutsuzluğu övmesine rağmen *Denemeler* kitabında “edebiyat olan yerde umut vardır” (Camus, 1982: 22) diyerek aslında o konuda da önceki görüşlerini değiştirdiğini göstermiştir. Acıların içinde bile yaşamı severek umutsuzluğu aşmanın peşinde olduğunu söylemektedir.

Denemeler kitabında Camus sınırları bilmek gerektiğini yoksa Antik Yunan'da inanıldığı gibi sınırlarını aşmanın, haddini aşmanın belasını bulacağını söylemektedir (Camus, 1982: 29). Bu *hybris* düşüncesi tragedyanın da temelini oluşturmaktadır. Bugünün tragedyelerinde doğa, güzellik ve mitin olmadığını yalnızca akıl ve akıl ötesinin olduğunu söylemektedir. Bugünün tarihi ise Yunanlıları haklı çıkarmıştır (Camus, 1982: 29). İnsan; mutlak olanın peşinde, dünya gücünün peşinde, yaşamadan değiştirmek, anlamadan düzenlemek isteyerek

aslında dünyadan kaçmaktadır. Sınır çizen bir değer anlayışına ihtiyaç olduğundan bahsetmektedir. İnsanı sınırlamak için ise güzellik ve dostluğu savunmak, cehalet ve yobazlıkla savaş gibi değerler olmalıdır.

“Yaşamayı ve ölmeyi öğrenmek, bir de insan olmak için, tanrı olmayı yadsımak” (Camus, 1985: 280). Bu sözü felsefesinin amacı olarak belirtmektedir. Caligula ise kendisini tanrıların bile üstünde görmek istemektedir. Bir yoruma göre Camus’nün oyunu Nietzscheci anlamda Dionysosçu bir kahramana ilişkindir (Arnold, 1973). Esrimenin, irrasyonelliğin temsilcisi gibi görünse de Dionysosçuluk tespiti tam olarak doğru değildir. Caligula hıncı aşamamaktadır. Yaşamın olumlanmasının yeni değerler yaratma boyutu yoktur, salt bir yıkıcılık ve en sonunda nihilizme teslimiyet vardır. Camus’ye göre başkaldırı, insanların bağlılığını da korumalıdır. “Saçma deneyimde, acı çekme bireyseldir. Başkaldırma deviniminden sonra, ortak olduğunun bilincine varır, herkesin serüvenidir artık” (Camus, 1985: 19). “Anlamsız evrende imkanıya bağlı kalmanın temel kaynağı insan birlikteliğidir [...] Caligula’da izolasyon için şehvet ve otantik insan karşılaşması (teması) arasındaki periyodik tansiyon oyundaki aksiyonu iletmektedir” (Lewis, 1960: 56). Bir başka yoruma göre Camus’nün dayanışmanın değeri düşüncesini işaret eden şekilde Caligula’nın “sonunu hazırlayan şey insani dayanışma bağlarını atmasıdır” (Stoltzfus, 1983: 75). Caligula’nın saçmayla yüzleştikten sonra gerçekleştirdiği eylemlere dair bir başka yorum: “Caligula, insanlar adına haklı nedenlerle yola çıkmış olmasına rağmen, bu haklı nedenlere bağlı olarak gelişen hareketi -uyguladığı yöntemlerin felaket getirmesiyle-yanlış yapmasına mani olmamıştır. Bu açıdan bakıldığında *Caligula* oyunu bize haklı nedenlerle yanlış yapan duyarlı birinin trajedisini sunmaktadır” (Koç, 2016: 9). Başka bir yorum uyguladığı yöntemler değil imkansız ulaşma isteğini yanlışlığın temeli olarak görmektedir: “Kahramanın olanaksız olana ulaşma isteği, onun başkaldırısını olumsuz bir niteliğe büründürür” (İri ve Kiriş Yılmaz, 2022: 41).

Nihilistik yaklaşımı yüzünden Caligula’nın intihara meyilli olduğuna dair bir yorum da getirilmektedir. Onu öldürecek olanları, ona karşı silahlandırır yani üst düzey bir intihar vardır. Camus ölümüne yakın bir zamanda böyle söylemektedir (Camus’dan aktaran Lewis, 1960: 53). İmkansız zorlaması bir intihar isteğidir (Lewis, 1960: 53). Halbuki Camus için hem gerçek hem de felsefi intihardan kaçınmak gerekmektedir. Caligula’nın saçmaya başkaldırısının yanlış bir biçimde olduğu burada Camus’nün kendi ifadesinden de anlaşılabilir.

Fakat Camus için giderek intihar sorunu başka bir soruna evrilmiştir. “Önümüzde duran şu ötekini öldürmeye ya da öldürülmesine boyun eğmeye hakkımız olup olmadığını bilmediğimiz sürece hiçbir şey bilemeyiz” (Camus, 1985: 2). “Camus için, Caligula’nın isyanı başarısız oluyor çünkü Caligula’nın eylemleri yaşam odaklı değil ölüm odaklıdır [...] Caligula’nın ölümcül hatası sosyal ve metafizik başkaldırının yaşamda başkaldırarak bir şey olduğu gerçeğini görememesidir” (Stoltzfus, 1983: 76). Caligula’ya göre “bütün eylemler ahlaki olarak nötr eşit değerlidir ve kişi cinayet dahil yapabileceği gücü olan her şeyi yapabilir” (Scherr, 2014: 184).

Caligula’nın yanlış bir özgürlük anlayışı vardır. Saçma ile savaşmak yerine dünyanın irrasyonelliğiyle özdeşleşmek Caligula’yı bir tür nihilizme itmektir. Bu, Caligula’nın saçma kişi olamamasına sebep olmaktadır çünkü saçma kişi irrasyonelliği ve tutarsızlığı taklit etme peşinde değildir. “Caligula irrasyonel dünyanın bir yönü haline gelir ve bu yüzden tamamen insan değildir ve eylemleri bir canavarın eylemlerine dönüşür” (Jones, 1958: 124). Bilinçli değildir yazgısı üzerinde ve sınırlarını bilmemektedir. Muazzam bir *hybris* vardır. Fakat başka bir nokta daha vardır: Caligula saçmanın bir kişileştirilmesidir. İnsanlara işkence etmeye başlamaktadır. Mutlak güç ve mutlak özgürlük peşindeyken, imkansız ararken hiçlikle karşılaşır. Oyun, Caligula üzerinden saçmanın mutlak gücünün insanlar üzerindeki yıkıcı gücünü göstermektedir. Oyun diğer karakterlerin perspektifinden, saçmaya başkaldırılmadığında ya da yanlış şekilde başkaldırıldığında ne olacağını bir kişileştirme üzerinden anlatmaktadır.

Camus’nün *Sisifos Söyleni* kitabında savunduğu; yaşam, yaşam olarak anlamlı değildir önemli olan uzun yaşamak ve çok deneyim yaşamaktır (nicelik ahlakı) düşüncesinde bir sorun vardır. Kendinde anlamsız değersiz bir şeyi neden daha fazla deneyimlemek gerekir? Fakat denilebilir ki Camus de bu sorun ya da çelişkinin farkında olduğu için daha sonra belirli eylemlerin ve değerlerin yaşama anlam katması gibi bir anlayış değişikliği yaşamıştır. Camus’ye göre tanrı veya akılcı düşünce olmadan insan kendi değerlerini yaratabilir mi sorusu cevaplanamaz. Fakat kendi umutsuz ve kötümser felsefesi ahlaki değerlerle tamamen çelişir denemez. O yüzden ilk dönemdeki düşüncelerine göre de Caligula yanlış bir başkaldırıda

bulunmaktadır. Yine de Camus'ye nicelik ahlakı yetersiz gelmiş ve giderek başka bir etik geliştirmiştir. Hem saçmayı kabul etmek hem de saçmaya başkaldırmak tam olarak açık bir düşünce değildir. Çünkü ilk dönemdeki felsefesinde neyi ne kadar kabul etmek ve ne kadar başkaldırmak gerektiği belirsizdir. Kendisi de bu belirsizliğin farkında olduğu için daha sonra nicelik ahlakını aşan bir etik anlayış geliştirmiştir.

Camus giderek dayanışmayı, insanın birey olarak değerini ve evrensel bazı değerleri önemsemiştir. Başkaldırı; olumsuz, kötülüğe, adaletsizliğe, zorbalığa hayır demektir. İnsanlığın özünden gelen bir dayanışma ahlakıyla kötülüklerle, adaletsizliklerle, zorbalıkla mücadele edilebilir. Evrenin kökeni, nedeni, amacı ve bütün yaşam hikayesi üzerinde net bir anlam olmasa da yine de insan türüne has iyi bir yaşam için ortaya konan değerler, yaşamın insan için anlamını da göstermektedir. Caligula'nın olanaksız istemesi, dünyanın ötesine geçme, tanrı olma isteği onu nihilizme götürmektedir. Yani Camus'nün gençliğinde geliştirdiği nicelik ahlakına göre ve daha sonra geliştirdiği orta düzey dediği farklı etik anlayışına göre de Caligula'nın saçmaya başkaldırısı doğru bir şekilde gelişmemektedir. Bu bağlamda *Caligula* oyunu Camus'nün ilk dönemindeki düşüncelerini yansıtıyor denebilir ama daha sonra geliştireceği düşünceleri de içermektedir. Bu çalışmanın amacı hem ilk dönemindeki hem de ikinci dönemindeki düşüncelerin *Caligula* oyununda nasıl işlendiğini tartışmak ve böylece olabildiğince kapsamlı bir değerlendirmede bulunmaktır. Kendisinin söylediği gibi yapıt hem felsefenin sonucu hem eleştirisidir. Bu yüzden düşünürün her iki dönemi için de, yanlış başkaldırı örneği olarak yazılmış bir oyun olduğu söylenebilir. Caligula'nın yanlış başkaldırısını görmeden önce Camus'nün saçma kavramı netleştirilmelidir.

1. Camus'de Saçma Kavramı¹

Camus, düşüncesinin temel kavramlarından biri olarak görülebilecek olan saçmayı, bir şeyleri açıklamaktan veya metafizik bir anlayış olmaktan çok bir betimleme olarak kullanmıştır. Ona göre yaşamın bir anlamı var mıdır ve yaşam yaşanmaya değer mi sorulması gereken asıl sorulardır. Saçmanın bir his olarak ortaya çıkışı insanın kişisel olarak yaşamın bir anlamı var mı sorusunu sormasıyla ve o güne kadarki meşgalelerinin önemsizliğini fark etmesiyle başlamaktadır. Bu durum insanın kendi yaşamına yabancılaşmasıdır. "İnsanla yaşamı, oyuncuyla dekoru arasındaki bu kopma, uyumsuzluk [saçma]² duygusunun ta kendisidir" (Camus, 1997: 18).

Kendi kendileriyle uzlaşmaya hazır olanlar var olmanın saçmalığını kabul ederek yaşmalıdır. Burada yaşamın mantığa aykırılığını, tutarsızlığını, çelişkilerini anlayan insan söz konusudur. Ancak bu durum, kişiyi intihara götürmemelidir. Yani yaşamın kendinde anlamı olmaması yaşamın yaşanmaya değmediği anlayışını zorunlu olarak getirmemektedir. Camus'ye göre yaşamı aşan bir düşünce ya da yüce bir değer için yaşayanların yaptığı, yaşama anlam vererek ona ihanet etmektir. Yani intihar gibi umut da saçmaya bir çare değildir. Bunlar yalnızca kaçıştır.

Saçma duygusu kavranılamazdır (Camus, 1997: 23). Hem karışık hem kesin, hem uzak hem de belirsizdir. Gerçek bilgi ise olanaksızdır. Saçma, akılla kavranılamazdır ama duygusunun kurduğu evren ya da iklim düşünülebilir. "Saçma hissi kesin olarak konuşmak gerekirse his değildir. Daha ziyade ruh halinin ortaya çıkmasına neden olan bir ruh hali ve bu halin duygularının birleşimidir" (Pözl, 2018: 487). Camus saçma duygusunun ortaya çıkışının rastlantısal olabileceğini söylemektedir. Saçma duygusu önemsiz şekilde başlamaktadır. Kişinin gündelik eylemlerin zincirinden koparak bir boşluk hissettiği ve bir şeye bağlanamadığı tinsel durum saçmanın ilk belirtisidir.

Neden yaşamın o şekilde yaşandığının sorgulanması ve bıkkınlık saçmanın başlangıcıdır (Camus, 1997: 24). Kişi bu zincire ya döner ya da uyanır. Uyanış da ya intiharı ya da iyileşmeyi getirir. Zaman deneyimi ve gelecek kaygısı yani kişinin hem yaşlanmak istememesi ama aynı zamanda geleceğe dönük yaşaması yine saçmanın görünümüne geldiği yerlerden biridir. Ardından dünyanın ne kadar "yoğun" olduğunun hissedilmesi gelmektedir.

¹ Bu bölüm *Sisifos Söyleni* kitabındaki görüşleri açıklamaktadır. Değişen düşünceleri ise bir sonraki bölümde *Caligula* oyunu üzerinden tartışılmaktadır.

² Kaynak olarak kullanılan kitapta *absurde*, uyumsuz olarak çevrilmiştir. Fakat hem saçma orijinal kelimeye daha uygun bir çeviri olduğu için hem de Türkçe literatürde saçma kelimesi yerleşiklik kazandığı için çalışma boyunca saçma olarak kullanılmaktadır.

Bu yoğunluk ve yabancılık saçmanın bir parçasıdır. Doğadaki güçler insana yabancıdır, kavranılamazdır. Dünya aslında insana düşmandır. İnsanın ona atfettiği şeyler dışında dünya anlaşılmazdır. Saçmanın farkındalığıyla alışkanlık sonucu görülen dekor çöker. Keza insanda, insan dışı bir şey vardır. Anlamsız hareketler ya da aynada, kendi fotoğraflarında kendini yabancı görür bir rahatsızlık, bulantı hisseder bu da saçmadır. Bir diğer mesele ölümdür. Ölüm deneyimlenen bir gerçek değildir. Ancak başkalarının ölümü deneyimlenir. Kişinin bilincine varamadığı kendi ölümü ise bilmiyormuş gibi yaşamasına rağmen kesindir ve saçmanın özünü oluşturur.

Akıl kendine yöneldiğinde çelişkiden başka bir şey bulamamaktadır³. Akla dayalı en ileri girişimin bile yapmak istediği dünyayı kendine (insana) indirgemektir (Camus, 1997: 28). Her düşünce insan-biçimseldir. Akıl, gerçeği kendi düşünce terimlerine indirger. Camus'ye göre insanda bulunan birlik özlemi, mutlaklık isteği, insan dramının temel hareket noktasıdır. Akıl, insanı evrenle ve yaşamla birliğe götürmez. Tek bir ilke ve ölümsüz bağıntılar yoktur. Dünyanın, cisimlerin yasaları belirlenebilir, bu cisimler sınıflandırılabilir ama yine de Camus'ye göre bunlar, bu dünyanın "benim dünyam" olduğuna inandıracak şeyler söyleyemezler. Bilim ancak olguları sayar ama varsayımda kalır. Neticede bilim de şiire başvurur ve kesinlik yerine varsayımlar arasında seçim yapılır.

Özlem duyulan şey gerçek değildir. İnsan kendisinin ve dünyanın gerçekliğini bilir ama gerisi kurmacadır. "Ben" de tanımlanabilir, bilinebilir bir şey değildir. Dünyayı rasyonel olarak açıklamak gibi kendini bilmek de olanaksızdır. Varoluşa dair bir öz belirleme imkansızdır. İnsan dünyaya olduğu gibi kendine de yabancıdır. İstemek de çelişkilere yol açar. Akıl da dünyanın saçma olduğunu söylemektedir. Saçma, akla aykırılık ile açıklık (akla uygun olarak bilme) isteğinin karşı karşıya gelmesidir. Saçma, dünya ve insan arasındaki bağıdır. Dünya akla aykırıdır ve anlamı kavranamazdır. "Usdışı, insanın özlemi ve bunların baş başa verişinden doğan uyumsuz [saçma], işte zorunlu olarak bir yaşamın erişebileceği tüm mantıkla sonuçlanması gereken dramın üç kahramanı" (Camus, 1997: 37).

Saçma olanaksız ve çelişkili anlamlarına da gelmektedir. Mesela birinin gücü ve gerçekleştirmek istediği amaç arasında bir oransızlık varsa yani niyetler ve gerçek arasında uyumsuzluk varsa orada saçma vardır. Saçma temelde bir karşılaştırmadan doğmaktadır. "Uyumsuzluk [saçma] duygusunun bir olay ya da bir izlenimin basit incelemesinden doğmadığını, bir durumla belirli bir gerçek arasındaki, bir eylemle onu aşan dünya arasındaki karşılaştırmadan fıskırdığını söyleyebilirim" (Camus, 1997: 39). Saçma karşılaştırılan tarafların birinden ziyade karşılaşmadan ve karşılaştırılmadan doğar. Bu bağlamda insan ve dünya arasındaki bağ saçmadır. Saçma bitmek bilmeyen bir karşılaşmadır. Saçma kabul edilmeli fakat ona boyun eğilmemelidir. "Saçma, anlam arayışımız ve bu arayışa tatmin edici (veya mutlak) bir yanıt bulamayışımızın bir birleşimi olarak var olur" (Scott, 2024: parag. 5).

Dünyanın olmasını istediğimiz hali, adil ve insafli olan insan doğasının bir parçası gibi görünüyor. İşte tam da bu yüzden dünyanın adil ve insafli olmasını istiyoruz: Kötülüğün cezalandırılmasını ve erdemliliğin ödüllendirilmesini istiyoruz. Ayrıca niçin iyi insanların başına kötü şeyler kötü insanların başına iyi şeyler geldiğini, niçin burada olduğumuzu, akıbetimizin ne olacağını, her şeyin ne anlama geldiğini anlamak isteriz (Aken, 2021).

2. Camus'de Başkaldırı Kavramı

Akıldışını fark edenlerin onu tanrılaştırmak gibi bir eğilimleri vardır. Bu anlayış Camus'ye göre yanlıştır. Saçmayı oluşturan, karşıtlığı oluşturan öğelerden birini yadsımamak gerekmektedir. Saçma ne tamamen akli ne de akıl dışıdır. Uslamlama saçmayı fark ettiği ve kendisini uyandıran açıklığa bağlı kalacak kadar olmalıdır. "Arzulayan tinsel varlıkla umut kırıklığına uğratan dünya arasındaki kopuştur, birlik özlemimdir, bu dağınık evrenle onları birbirine bağlayan çelişkidir" (Camus, 1997: 56). Akli olana ya da akıl dışı olana sığmadan

³ Camus'nün akıl ve varlık felsefeleri olarak düşündükleri saçmayı reddeden, yaşamda birlik gören ve dünyanın rasyonel olarak açıklanabileceğini savunan ya da mutlak bir anlama inanan tüm felsefelerdir. Bunlara ideolojiler, dinler hatta hakikate ulaştığını iddia eden bilim anlayışları da dahil edilebilir. Saçma düşüncesi bütün anlayışların eleştirisini vermektedir.

çizgide durmak, bu dürüstlükten kopmamak gerekir. Benlikte birlik özlemi dışındaki her şey yadsınabilir. Dünya bir rastlantısallıklar yığıdır. Umudun anlamı varsa da “benim” koşulunun dışındadır, o zaman bu umudun bir anlamı yoktur. Akıl, insanı evrenin karşıtı yapar, uzlaşmazlığın temeli insanın bilinçliliğidir. Saçma bu gerilimin, çelişkinin kendisidir. Gergin ve kesintisiz bir bilinçle sürdürülmesi gerekir; başkaldırı, açıklık ve duyarlılıkla. Umut geleceğe dönüktür halbuki saçma şimdiki zamanda var olan bir şeydir. Umutsuzluğun farkında olan kişi geleceğin farkında değildir. Gelecek de bir kurgudur ve umut kaçışın başlangıcıdır. Avuntular, ahlak, rahatlık ilkeleri yadsınmalıdır. Saçmayı aşmak gibi boş bir umudu bırakmak gerekir. Bir tarafta ölüm ya da kaçış yani sıçrama, kavram ve biçimlerden bir ev, öbür tarafta parçalayıcı ve olağanüstü saçma bulunmaktadır. İkinciye seçen “beden, sevgi, yaratım, eylem, insan soyluluğuna” hak ettiği değeri verecektir (Camus, 1997: 59).

Camus yaşamın yaşanmak için anlama gereksinimi vardır gibi bir yargıyı tersine çevirmiş olmaktadır. Yani yaşam, verili bir anlamdan yoksunsa daha iyi yaşanır. Bir deneyimi bir yazgıyı yaşamak onu bütünüyle benimsemektir. Bu bir başkaldırı halidir. Başkaldırı tutarlı bir felsefi tutum olarak her saniye dünyayı yeniden tartışmaya açmaktır. Bu, saçmanın bir yönü yani aynı şeyi yeniden görmektir. İntihar başkaldırının tam tersidir-razı oluşturmaz. Bu yadsıma ve aşığılama yani intihar aslında hiç anlam olmadığı için olmamaktadır, intihar da bizatihi bir anlam verme çabasıdır yani bir kaçıştır. Başkaldırı başka deyişle kendini aşan şeyle yüzleşmek kişiyi güçlü kılmaktadır. Her şeyi açıklayan öğretilerde insanı zayıf kılan bir şey vardır. Yaşamın ağırlığından kurtarırlar halbuki bu ağırlık taşınmalıdır. Bu bilinç ve başkaldırı yürekteki tutkulu her şeyi açığa çıkarır. “Başkaldırmak [...] Bunun anlamı, evren bize hiçbir anlam sunmasa dahi yaşamaya ve anlam peşinde koşmaya devam etmemiz gerektiğidir” (Scott, 2024: parag. 7).

Yaşamın anlamı olmaması daha iyi yaşanmasını getirecektir. Saçmayı yok etmeden ondan kaçmadan, onu bir sorun olarak görmeden ve başkaldırıyla yaşamak gerekir. “Başkaldırı insanla kendi karanlığının sürekli biçimde karşılaştırılmasıdır. Olanaksız bir saydamlık gereksinimidir. Her saniyesinde dünyayı yeniden tartışma konusu eder” (Camus, 1997: 61). Bu metafizik ayaklanma, bilinci deneyimde yaşatır. İnsan kendi için hazır olur. İntihar ise başkaldırının tam tersidir çünkü bir boyun eğştir. Bir kabullenme, kaçış, saçmayı çözüme kavuşturma isteğidir halbuki saçma çözüme kavuşmamalıdır. Yaşama değerini veren bu başkaldırıdır. Her şeyi açıklayan düşünceler insanı zayıflatır. Kişi tek başına kendi yaşamının ağırlığını taşımalıdır. Saçma insan, bilinçte ve başkaldırıda gerçeği ortaya koyar. Umut ve gelecek yoksunluğu insanın her şeye açık olması demektir. Saçmanın ortaya çıkışı amaç, gelecek, haklı çıkma kaygılarından kurtuluşu getirir. Bunlar ölümün her an gelebilecek saçmalığıyla anlamını yitirir.

Umut ve gelecek yoksa ölümsüz özgürlük yoksa insanın her şeye açıklığında bir artış olur. Öz olarak özgürlük anlamsızdır. Yarını düşünmek, bir amaç seçmek, gelecek kaygısı özgürlüğe inançtan kaynaklanır ama aslında tüm bunlar her an gelebilecek bir ölümün saçmalığıyla yadsınır. Saçma özgür istencin aslında bir tutsaklık olduğunun farkına varmaktır. Anlama inanılırsa kişi amaca hazırlandığından farklı olamaz. İnsan yaşamının amacı olduğuna inanırsa bu amacın gereklerine uyar “özgürlüğünün” tutsağı olur. Umut ederse, kendine özgü varoluş biçiminin kaygısını duyarsa kendine engeller yaratır. Bunlar ötekilerin önyargılarından gelir insan istemeden onlardan etkilenir. Saçma insan için kendi yaşamına yabancı olmakta ona bağımsızlığını sağlayan bir şeyler vardır. Saçma insanın karşısında yıkıcı, donmuş, saydam ve sınırlı bir evren vardır. Evren aşıldı mı hiçlik başlar, o halde bu evrenden güçlerini çıkarmaya avuntusuz yaşamaya bakmalıdır: Geleceğe ilgisiz ve her şeyi tüketen. Gelecek kuşaklar gibi şeyler tamamen uydurmadır. Dürüstlük kural gerektirmez. Uyumsuz bağlar her edime izin vermez. Pişmanlık yarasızdır. Saçma düşünce suçu salık vermez. Suçlu yoktur. Eylemler bilinçliyse yararlı olurlar. İnsanın yenilgisi koşulları değil kendisini yargılar.

İnsanın umut etmesi, kendi varoluş kaygısını duyduğu, yaşamın anlamı olduğunu benimsediği ölçüde yaşamını engellerin içine hapseder. Yaşamın amacı olduğu düşüncesi ve ona göre davranmak aslında özgürlüğün tutsağı olmaktır. Saçma insan yani bunu sahiplenen insan çeşitli şekillerde etkilendiğini ve özgür olmadığını bilir. Saçma kişinin özgürlüğü, geleceğe ilgisizlik ve verilmiş her şeyi tüketmektir. Yaşamın anlamı değer hiyerarşisi ve seçimler varsayar. Saçmaya inanç bunun tam tersidir. Önemli olan en iyi yaşam değil en uzun yaşamdır. Bilinçli olarak şimdiki anda kalma ve farklı deneyimler yaşamak amaçtır. “Saçmayla birlikte yaşamın bir sonucu da, şeylerin değerini ölçebileceğimiz büyük bir terazi veya mutlak bir ideal olmadığını bilmektir”

(Scott, 2024: parag. 8). Ölüm isteği insanın değil dünyanın bir parçası, onun gerçekliğidir. Olasılıklarla dolu dünyada önemli olan deneyimlerdir. Deneyimler yararlı veya zararlı olabilirler. Bilinçli olanlar yararlıdır. Saçma düşüncesi belirli bir ahlak önermez. Geleceğe dönük umutlu düşünceler değil, insanın kendini “tükettiği” yaşam önemlidir. “Aldatıcı olmayan biricik düşünce kısır bir düşüncedir” (Camus, 1997: 77). Geleceğe dönük düşünce, umut dolayısıyla avuntu ve kaçış üretir.

3. *Caligula* Oyunu ve Saçma

Caligula, Camus'nün 1938 yılında 25 yaşındayken yazdığı bir tiyatro oyunudur. Oyun bir Roma imparatoru olan Caligula'nın, kız kardeşi/sevgilisi Drusilla'yı kaybettikten sonra saçmayla yüzleşmesi ile öldürülmesine kadar geçen zamanda yaşanan olayları konu edinmektedir. Caligula felsefi sorgulamalar yapar ve etrafındakilerle konuşurken bir yandan da hem etrafındakilere hem de yaşadığı topluma zarar veren eylemlerde bulunmaktadır. En sonunda artık tahammül edilemeyecek düzeydeki bu zararlar yüzünden öldürülür. Oyunda dört önemli yan karakter vardır. Helicon Caligula'nın yardımcısı/hizmetçisidir. Aynı kaygıları, düşünceleri paylaşmasa da oyunun sonuna kadar Caligula'ya sadık kalmaktadır. Caesonia Caligula'nın metresidir. O da Caligula'ya sadıktır ve ona yardımcı olmaktadır. Aşkınım Caligula'yı yumuşatacağımı düşünüyor gibi konuşmaktadır. En sonunda Caligula onu boğarak ölüme terk eder. Cherea bir yazardır. Caligula ile tartışmalara girer ve karşıt görüşleri savunur. Caligula'nın suikastini örgütleyen kişidir. Scipion ise Caligula'nın arkadaşı olan bir şairdir. Oyun boyunca Caligula'ya bağlı kalır ve onunla duygusal bir bağ kurmaktadır fakat oyunun sonunda Caligula'yı bırakarak uzaklara gideceğini söylemektedir. Suikaste katılıp katılmadığı belirsizdir.

3.1. *Caligula*'nın Saçma ile Karşılaşması

Caligula oyunu soyluların konuşmalarıyla başlamaktadır. Caligula'nın saraydan ayrıldığını ve dönüp dönemeyeceğini konuşmaktadırlar. Bazıları Caligula'yı ayrılmadan gördüklerini gözlerinde yabancı bir bakış olduğunu ve “ne o, ne var” diye sorduklarında “hiç” diye cevapladığını söylemektedirler (Camus, 2006: 9). Camus yabancılaşma anımı ve gündelik eylemlerin zincirinden koparak kişinin bir boşluk hissettiği ve bir şeye bağlanamadığı tinsel durumu saçmanın ilk belirtisi olarak görmektedir. Oyunun açılışında Caligula saraydan ayrılırken onda saçmanın ilk belirtileri görülmektedir.

Kız kardeşi Drusilla'ya olan aşkı, o ölene kadar Caligula için bir kaçıştır. Caligula yaşamı bütün olarak görmemekte tek bir şeye değer atfetmektedir. Camus'ya göre kendini bir şeye tümüyle vermek de intihardır. Bu yüzden Caligula başlangıçta bir Don Juan⁴ değildir. Çünkü tek bir şeyi sevdiği için Caligula'nın kalbi kurudur. Don Juan diğer “yüzleri” de istemektedir. Saçma birleştiremeyeceğini çoğaltır. Bu, onun verme ve yaşatma biçimidir. Saçma için sevmek ve sahip olmak, fethetmek ve tüketmek; onun tanıma biçimidir. Fakat oyunun sonunda Caligula aslında Drusilla'yı sevmediğini söylemektedir. “Bir varlığı sevmek, onunla yaşlanmayı onaylamak. Böyle bir seviye yetenekli değilim. Yaşlı Drusilla, ölü Drusilla'dan daha bin beter. Sevdiği ölünce kişinin acı çektiğini sanırlar. Ama onun gerçek acısı daha değerli: Acının artık sürüp gitmeyeceğini anlamak” (Camus, 2006: 85).

Don Juan her kadını sevdiğinde saçmayı da sağlamlaştırmış olur. Her kadını çok severek sevgide derinleşir. Camus, Don Juan için bu deli büyük bir bilgedir demektedir (Camus, 1997: 79). Don Juan kederi ve umudu bilmemektedir. Sevmediği için değil başkasını sevdiği için ötekine geçmekte, istediklerini yaşam vermektedir. Hazda yitirilmiş bir arzunun pişmanlığı yoktur. Kadınların koleksiyonunu yapmamaktadır ama niceliklerini ve yaşam şanslarını tüketmektedir. Deneyim çokluğu vardır. Caligula'nın Drusilla öldükten sonra diğer kadınlarla ve senatörlerin karılarıyla yaptığı ise buna benzetilemez çünkü onları sevmemekte yalnızca cinsel tatmin aracı olarak görmekte ve istismar etmekte yani sömürmektedir. Doğanın insanlarda yaratmış olduğu kaçınılmaz isteklere katılmayı bilmek gerekir demektedir (Camus, 2006: 36). Yani o kadınlar sadece isteğini doyurduğu birer araçtır.

⁴ Don Juan Camus'ye göre saçma olan yani saçma felsefesine uygun, saçmayla doğru şekilde baş eden karakterlerin bir örneğidir.

Caligula hiçbir şeyin sürekli olmadığı düşüncesini anlamaktadır. Bu, Caligula'nın Roma'ya ve insanlara dönük bir yıkım hareketine girişmesine sebep olmaktadır. Soylu kişiler olarak bahsedilenler sevilen kişinin ölümünün böyle bir etki yapmayacağını söylemektedir ancak burada Caligula'nın yüzleştiği saçmadır. İnsan ölümsüzlüğü arzulanabilir ama bu dünyanın ölümlü olduğunu fark etmesi gerekir. Bu ikisinin bir aradalığı yani ölümsüzlük istemi ve ölüm gerçeği saçmadır. Kız kardeşinin ölümü de bu bilinci getirmektedir. İnsan isteminin dünyayla çelişmesini anlatacak şekilde Ay'ı istediğini söylemektedir. Kendi deyişiyle olanaksız bir gereksinimi içinde duymaktadır (Camus, 2006: 15). Drusilla'nın ölümünden önce istediklerinin gerçekleşeceğini düşünmektedir. Halbuki sonra dünyanın gerçekleri ve kendi istekleri arasında çelişki, tutarsızlık ve asla kapanmayacak bir boşluk olduğunu fark etmektedir. Böyle bir dünyaya katlanamayacağını bu yüzden Ay'a, mutluluğa veya ölümsüzlüğe bu dünyadan olmayan bir şeye gereksinim duyduğunu söylemektedir (Camus, 2006: 15). Burada kastettiği şeylerin olanaksız olduğu söylendiğinde, sonuna kadar gidilemeyeceği söylendiğinde, sonuna kadar gitmeden bir şey elde edilmez, sonuna kadar mantıklı olmak gerek demektir.

Saçmayı fark edip bir varlık felsefesine, evrensel ahlaka, tanrıya veya umuda sarılan yazarların ve düşünürlerin yaptığı hatayı yani saçmadan kurtuldukları yanılgısına Caligula düşmemektedir. Camus; Dostoyevski, Kierkegaard, Chestov ve Kafka bütün bu yazarlarda bu durumu eleştirir. Caligula ise saçmanın mantığını sonuna kadar götürmek istemektedir. Gerçek nedir diye soran Helicon'a "insanlar ölür ve onlar mutlu değildir" demektir (Camus, 2006: 15). Helicon bu gerçeğin çok iyi düzenlendiğini ve bunun insanları gündelik işlerinden, hayatlarından etmediğini söylemektedir. Fakat Caligula bu gerçeği aşmak, üstesinden gelmek istemektedir. Caligula'ya göre insanlar saçmanın farkında değildir. Kendisi de eskiden böyledir. Caligula çocukken; din, sanat ve aşkın önemli olduğuna, acı çekmek ve aldanmanın ise tek çözüm olduğuna inanmaktadır. Yani saçmayla yüzleşmesini engelleyen bir kaçış içindedir. Fakat saçmayla yüzleştikten sonra başka bir mantık geliştirmektedir.

3.2. Caligula'nın Saçma Anlayışı

Caligula bazı gereksinimlerin karşılanması için bazı insanları öldürmek istemektedir. Gizli yapılan şeyleri artık açıkça yapacağını söylemektedir. "Yönetmek çalmaktır [...] ben açıkça çalacağım" (Camus, 2006: 20). Mademki her şey parayla ölçülüyor o zaman her şey için yaşamlarını hesaplayacaklar demektir. Saçmanın gerektirdiği dürüstlüğü mantıksal sonuçlarına götürmektedir. Buradaki mantık artık saçmanın mantığıdır. İktidarın yararlılığıyla bütün şansını olanaksızda bulmakta ve özgürlüğünün sınır tanımayacağını söylemektedir (Camus, 2006: 21). İmparatorlukta tek özgür olanın kendisi olduğunu söylemektedir. Büyük bir deneyim olarak görmekte yaptıklarını fakat bu dünyanın önemsiz olduğunu söylemektedir çünkü özgürlük için böyle düşünülmesi gerektiğini savlamaktadır. Burada şu sorular sorulabilir: Saçma düşüncesi dünyayı önemsiz görmeye mi dayanmaktadır? Camus'ye göre başkaldırı dünyayı önemsiz görmek demek midir? Camus için dünyanın önemsiz olduğu söylenemez fakat yine de bu düşünce Caligula'nın Camus'nün düşüncesinden ayrıldığını gösteren önemli bir unsurdur.

Caligula insanların üzüntülerinin nedenini olayların olması gerekenden farklı olmasına dayandırmaktadır. Umutsuz yaşanabileceğini artık anladığını ve kötülüğün bir önemi kalmadığını söylemektedir. Caesonia karakteri, çok sevinecek bir erk yarattıysan olanak, şansı da birlikte getirir demektir. Uyuduktan sonra uyandığında dünyayı ilginç bulacağını söylemektedir. Caligula ise uyumak ya da uyumamak dünyanın düzenine etki edemedikten sonra önemsizdir demektir. "Çektiğimiz acıları azaltamıyor, varlıkları ölümsüz kılamıyor, güneşin doğudan batmasını sağlayamıyor, olayların düzenini değiştiremiyorsam; ne denli sıkı davranırsam davranayım neye yarar bu şaşkıncu erk?" (Camus, 2006: 24). Yani Caligula düzeni değiştiremediği için dünyayı önemsizleştirmektedir. Caesonia ise dünyanın bu düzeninin değiştirilemeyeceğini savunmaktadır.

Caligula ise kendi deyişiyle tanrılardan bile üstün olmak istemektedir. İyilik ve kötülük, büyük ve alçak olan, eşitlik ve eşitsizlik Caligula bunları değiştirmek çirkin ve güzeli karıştırmak, acıdan neşe çıkarmak istemektedir. Eşitlik olacak, engeller, güçlükler, olanaksızlık kalkacak her şey değişecek insanlar ölmeyecek ve mutlu olacaklar: Caligula'nın istediği budur. Oyunda Caligula'nın isteği, saçmayı oluşturan taraflardan biri olan insan isteğinin en uç noktalara gitmiş halinin bir örneğidir. Çünkü saçmayı doğru değerlendirememektedir.

Saçma, varılan bir son nokta değil; bir başlangıç, sadece bir hareket noktasıdır. Öyleyse saçma, kendisine boyun eğilecek olan değil, aşılması gerekecek olandır. Böyle bir durumda saçma nasıl aşılabilir ve saçmadan hareketle nasıl olumlu bir ahlak ortaya konabilir? Eğer saçmayı mutlak manada reddedersek intihara, kabul edersek de adam öldürmeye kadar gidilebilir [...] Nicelik ahlakında da mutlak ve ideal değerler yoktur ve suç ya da erdem arasında ahlaki yargı bakımından hiçbir fark bulunmaz. Nicelik ahlakı, bireysel bir ahlaki yaşayışı ortaya çıkardığı için insanın sadece kendi eylemleriyle sınırlı ve kendisini ilgilendirdiği için başkasına yönelmeyecek ve bütün insanları ilgilendirecek bir hümanist ahlakı ortaya çıkaramayacaktır (Gündoğan, 2013: 213-214).

3.3. Caligula'nın Saçmaya Başkaldırı Eylemlerinin ve Düşüncelerinin Değerlendirilmesi

Caligula nicelik ahlakına uygun olarak olabildiğince farklı ve etik dışı sayılabilecek eylemlere girişmektedir. Camus'nün daha sonra savunmaya başladığı etik görüş ise Caligula'nın eylemlerinin tamamen zıddıdır. Yaşamak aşkın ve sevginin karşıtıdır diyen Caligula, suçlular gerek bana diyerek yargıçlar, tanıklar, sanıklar tümü hükümlü demektir. Cherea karakterine göre, Caligula'nın çevresini hiçe sayarak yaptığı eylemler insanlarda yaşamın anlamının yitdiğini, sağduyunun yitdiğini ve sağduyusuz yaşanamayacağını göstermektedir. Soylu kişi de toplumun temellerinin sarsıldığını düşünmektedir. Cherea, Caligula'ya karşı tutku değil usa dayalı korku yüzünden mücadele edeceğini, uzlaşan dünyada barış istediğini söylemektedir. Caligula için korku katışımsız, temiz ve çıkarsızdır. Kendisi "artık hiçbir şey yok. Sadece Caligula var" demektir (Camus, 2006: 26). Kendisini mutlak olarak özgür görmektedir. Önemsiz gördüğü dünyayı yadsımaktadır.

Bilinçli olarak açlık yaratacak, bunun sonucu oluşacak yıkım hoşuna giderse de bunu engelleyeceğini söylemektedir (Camus, 2006: 38). Bunu aslında özgürlüğünü göstermek için yapmaktadır. Özgürlük hakkında her zaman insanların birbirlerinin zararına özgür olduklarını söylemektedir. Öldürdüğü kadını, kendisini Caligula'nın zehirleyeceğini düşünerek panzehir içmekle suçlamaktadır. Gerçekte ilaç aldığı anlaşıldığında ise kadını öldürmesini "bir şey değil. Aynı yola çıkar. Ama biraz erken, biraz geç..." diyerek savunmaktadır (Camus, 2006: 42). Kadına, kendisinin (Caligula'nın) bir katil olduğunu ve onu öldüreceğini düşündüğü için sinirlenmektedir fakat öyle bir şey olmamasına rağmen kadını gerçekten öldürmekte ve bunu da önemsememektedir. Caligula saçmayı anlamak ve kabullenerek ona başkaldırmak yerine saçmayla farklı şekillerde baş etmeye çalışmak ve onu aşmak istemektedir. Camus'ye göre ise bu olanaksızdır. O halde denebilir ki Caligula yanlış bir başkaldırı içindedir.

Caligula karakterini saçma sorunuyla birlikte değerlendirirken bir zorluk ortaya çıkmaktadır. Caligula yaşadığı dönemin en güçlü insanıdır, tam anlamıyla bir tirandır ve ne isterse istesin kimse karşı koyamamaktadır. Dolayısıyla isteme ve dünyanın gerçekliğinin çelişmesini herhangi bir insandan farklı yaşamaktadır. Ama yine de gerçekliğe etkisi ancak kültürel politik düzeyde olmaktadır. Tanrı gibi tapılmak istemektedir ama yapılan sadece bir oyundur. Gerçeğe etkisi kendisi için düzenlenen oyunda yıldırım yerine kölelerin ateş yakması, gök gürlemesi yerine taş dolu bir fıçının yuvarlanması gibi olmaktadır (Camus, 2006: 50). Caligula iktidarı seven için tanrıların işe karışması can sıkıcıdır demektir. Kendisini tanrıların sanatının yürütücüsü olarak görmektedir. Scipion ona zorba dediğinde bunu kabul etmemektedir. Çünkü zorba kendi tutkuları uğruna kamuyu kurban eden kişidir. İktidar için dolaplar çevirir. Kendisi ise tanrıların budalalığı ve kini arasında denge kurmak istediğini söylemektedir.

Caligula savaşları engellediğini söylemektedir çünkü fatih mentalitesinden çok, kişi yaşamına saygı duyduğunu söylemektedir. Camus için fatihler gerçekte eylemin yararsız olduğunu bilirler (Camus, 1997: 94). Çünkü tek yararlı eylem insanı ve dünyayı yeni baştan düzelterek eylemdir. İnsanları düzelterek ama öyleymiş gibi yapmak gerekmektedir. O yüzden çarpışmak zorundadır. Yenmek ve aşmak kendini aşmaktır her zaman çünkü Camus'ye göre insan kendinde başlayıp biter ötesi yoktur. Fatihler de kendilerini tanrı gibi duyumsarlar. Fatihler en fazlasını yapsa da insanın yapabileceğinden fazlasını yapamazlar. Fatih sonsuza ulaşmak istemez o yüzden kendi ölçüsüne uygun gerçeklere el dokunabilir. Hiçbir şeyi sürekli (zamansız) değildir, öğretileri de sürekli değildir. Dostluk ve kardeşlik geçici olduğu için gerçek zenginliklerdir. Etkinliği, tinsel güçlerini ve sınırlarını bunlar arasında duymaktadır. Fatih karşıtların uzlaşmasını (birlik) değil, ayrılıkların ezilmesini istemektedir (Camus, 1982: 49). Fatih kendisinden farklı olan insanların yok edilmesini istemektedir. Bu yüzden bir efendi-köle dünyası kurmaktadır. "Caligula hakikatin peşinde insan

davranışlarındaki sahteliği ortaya çıkarmaktadır. Fakat kendisi tecavüz, şiddet, cinayet işlemesine rağmen çok fazla insan öldürüldüğü için savaşı reddediyor. Caligula'nın insana dönük ilgisinde keskin bir ironi vardır” (Stoltzfus, 1983: 76). Don Juan gibi saçma bir karakter olan fatih de Caligula'dan farklıdır. Çünkü Caligula sonsuza ulaşmak istemektedir kendi ölçüsünü aşmak istemektedir. Dostluk ve kardeşlik gibi değerleri yoktur.

Caligula zorba olmadığını göstermek istemektedir. Zorbanın küçük bir savaşa girmesinin bile kendi geçici hevesleri yüzünden pahalıya mal olacağını söylemektedir. “Budala anlaşılmaz yüzüne büründüm tanrıların alinyazısını ben yarattım” demektir (Camus, 2006: 55). Caligula saçma anlamında bir fatih değil ama bir zorbadır ve Camus *Denemeler* kitabında zorbalığı tamamen karşısına almaktadır. “Bizler özveriyi gizemcilikten, enerjiyi zorbalıktan, gücü gaddarlıktan ayıran ince anlam için dövüşüyoruz” demektir (Camus, 1982: 106). Bu anlamda Caligula, Camus'nün ileride geliştireceği etik anlayışın tam karşısı olmaktadır.

Onu uyarmak için gelen soylu kişiye alçak olmadığını için sana inanmayacağım demektir. Böyle biri olsaydın dostlarını ele vermezdin demektir. Aslında öldürmek istediklerini bilmektedir. Bu bir tür evrensel ahlakın eğretilmesi olarak değerlendirilebilir. Kendini yine garip bir mantığa hapsedmektedir. Camus'ye göre evrensel ahlak kişinin görüşünü çarpıtmaktadır. Caligula kendisine akıl yoluna girdiğini ama nereye gittiğini göremediğini söylemektedir. Ona göre Ay'ı getirselardı her şey değişecek, olanaksız olan olanaklı olacaktı. “Niye olmasın ilerde olabilir [...] Caligula us yolunu izlemelidir” demektir (Camus, 2006: 59). Burada Camus'nün akıl ve varlık felsefeleri dediği ve saçmayı yok ettiklerini düşünen tarzda bir düşünceye Caligula'nın hala inandığı görülmektedir. Saçmayı aşmaya çalışmaktadır. Bunu, sonuna kadar giden iktidar ve akıl olarak düşünmektedir.

Caligula'yı öldürmek isteyenlerin başı Cherea'dır. Caligula'yı bencil, kibirli, zararlı ve kan dökücü olarak görmektedir. Cherea, en yabancı düşüncenin bir anda gerçeğe dönüşebileceği bir evrende yaşamak istemez insanlar çünkü kendini güvende hissetmek onların önceliğidir demektir. Bu grup aslında geleneksel görüşlere tutunan veya belirli ideolojilere bağlı insanların temsili olarak da yorumlanabilir. Caligula ise güvenlik ve aklın yolunun birlikte yürüyemeyeceğini söylemektedir. Çünkü kendi savunduğu akıl tüm gerçeklik kurgularını dinleri, geleneksel öğretileri, ideolojileri, bilimi vs. aşan bir düşüncedir. Bir tutarlılık ve daha önemlisi sınır görmemektedir dünyada. Olanaksızı kabul etmemektedir.

Fakat Cherea karakteri bunların ötesinde saçmanın farkında ve kendi içinde taşıdığı karşıtlığın ve çelişmelerin de farkındadır.

Bütün sonuçlarıyla saçmalığı bir yana iterek, ne biri ne ötekisiz edilemez [...] Aile ya da arkadaşlık yasalarının bana elde etmeyi yasakladığı kadınlara göz koyuyorum. Ussal olmak için de ya öldürmek ya da elde etmek zorunda kalacağım [...] Herkes onları gerçekleştirmek yolunda bu işe burnunu soksaydı ne yaşayabilir, ne de mutlu olabilirdik (Camus, 2006: 62).

Caligula ona, üstün bir düşünceye inanman gerekiyor yani demektir. Fakat aslında Cherea saçmayı kabul etmektedir. Burada Caligula'nın “ussallığın” saçmanın bir tarafını yok ettiğini de göstermektedir. Çünkü Caligula olağanüstü bir şey istemekte Cherea ise yaşamak ve mutlu olmak istemektedir. Caligula'yı, Scipion'u umutsuz bırakmakla suçlamaktadır. Yani kendisi yaşamdan umutludur. Umut, Camus'nün tamamen reddedilmesi gerektiğini söylediği bir duygusal inançtır. Fakat bu da etik düşüncesinin bir parçası olarak ileriki yıllarda değişmektedir.

Caligula en çok kendi duygusuzluğunu sevdiğini söylemektedir. Dünya da tepkisizdir zaten kendisi dünyayı taklit etmektedir. Denilebilir ki Caligula saçmada çelişen yanlardan biri olan dünya gibi olmak istemektedir. Dünya nasıl insanların istekleriyle çelişirse Caligula da bunu yapmaktadır. Kendi istediklerini yapmayan herkesi zaten öldürmektedir. Eski bir köleyken sarayda çalışan Helicon ise Cherea'ya sen erdeme hizmet ettiğini düşünüyorsun ama aslında acı çekmeyen, sorumluluk duymayan insanlarsınız; soyluların yürekleri tefeci ve cimri, yargıçlar erdem tüccarlığı yapan sadece güvenlik düşleyen insanlar, gerçekten erdemli değilsiniz demektir. Aslında acı çekenlerle bir ilgileri yoktur. Yani Helicon bütün bu erdemlin bir pazarlama olduğunu, yalan olduğunu söylemektedir. Cherea ve Helicon düşman iki görüştür. Helicon Caligula'ya bağlıdır. Helicon, Caligula ne veba oldu, ne kan dökücü din, ne darbe demektir. Caligula ise “ben geçiyorum

vebanın yerine” demektir (Camus, 2006: 74). Bu yukarıda iddia edilen, Caligula’nun dünyayı taklit etmeye çalıştığı düşüncesini destekleyen bir repliktir. Stoltzfus da şunu söylemektedir: “Ölümün rastgeleliğini, doğanın keyfiliği ve yazgının kaprislerini taklit ederek toplumsal örgütlenmeyi temelinden tehdit etmektedir” (Stoltzfus, 1983: 75).

Camus’de çabayı bizatihi çoğaltmak deneyime maruz kalmak yaşamı yaşanmaya değer kılmaktadır. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi ona göre daha sonraki yıllarda bazı etik değerlerin yaşamı yaşanmaya değer kıldığı söylenebilir. Giriş bölümünde yazıldığı gibi “yaşamayı ve ölmeyi öğrenmek, bir de insan olmak için, tanrı olmayı yadsımak” (Camus, 1985: 280). Camus’nün düşüncesinin temeli budur. Caligula’nın bunu öğrenemediği görülmektedir. Cherea’a göre aşkın, mutlak değerler yoktur ama o, insan doğası gereği ortaya çıkan dayanışma gibi eylemlerin diğerlerinden daha değerli olduğunu söylemektedir. Kapris, şiddet ve yıkıma karşı ahlaki bir bakış açısı vardır. Cherea saçmanın farkındadır ama bununla yüzleşmek için toplumsal dayanışmacı bir eyleme inanmaktadır. Zaman ve yazgı gibi kavramlar Caligula’ya karşı olanları pasifleştirmektedir. Ancak bu da bu tür bir ahlakın zaafı olarak okunabilir. Çünkü bu ahlak değişken ve koşullara bağlıdır. Dolayısıyla gerçek, tutarlı bir etik anlayış sunmakta yetersiz kalmaktadır. Bu ahlak, Caligula gibi nihilizme sivrilmekten korusa da, değerler kişiselliği ve durumsallığı yeterince aşan bir akılsallıkta bulunmadıkları için yetersizdir. Bu bağlamda Cherea’nın akla olan güvensizliği Camus’nün ahlak anlayışının sınırlılığını da göstermektedir. Örneğin Camus kimseyi öldürmemek gerektiğini savunmaktadır. Ancak Caligula gibi bir tiranı öldürmek gerekmektedir hatta çok geç kalınmıştır.

3.4. Caligula’nın Yanlış Başkaldırısının Yorumlanması

Caligula herkesin, kendisinin bile suçlu olduğunu söylemektedir (Camus, 2006: 86). Ama dünyada kendisini mahkum edebilecek kimse yoktur. Ayın kendisinin olmayacağını kendisine itiraf etmektedir. Haklı olmanın ve sonuna kadar çabalamanın ona acı verdiğini söylemektedir. Diğer insanların yerinde olmak istemediğini, aşağıladığı insanlarla aynı tinde aynı alçaklığı duymak istemediğini söylemektedir. Bir yandan korkmakta bir yandan da yüreği yatışınca yine büyük bir boşluk bulacağını düşünmektedir. Oyunun sonunda hala Ay’ı elde etseydi ve aşk yetseydi her şey değişmiş olacaktı diye düşünmektedir. Hiçbir şeyin kendi ölçüsüne göre olmadığını, olanaksız diye bir şeyin olduğunu kabul etmektedir. Fakat en sonunda dünyanın ucunda ve kendi sınırlarında olanaksız aradığını ama ona ulaşamadığını itiraf etmektedir (Camus, 2006: 87). Özgürlüğünün iyi olmadığını da söylemektedir. Artık tarihe mal olduğunun farkındadır. Bıçaklandıktan sonra hala yaşıyorum der ve oyun biter. Bu sözleri saçmanın bir temsili ve sürekli devam ettiği gerçeğini gösteren sözler olarak yorumlamak mümkündür.

Oyunun sonunda Caligula’nın saçmaya yaklaşımının yanlış olduğunu fark ettiği görülmektedir. Olanaksız ulaşamadığını, özgürlüğünün yanlış olduğunu, suçlu olduğunun açığa çıkarıldığını son sayfalarda fark ettiği görülmektedir. Caligula, Camus’nün ölüm gerçeğinden devşirilmesi gerektiğini söylediği bilgeliği ise anlamamaktadır. Ölüm yaşamı anlamlı kılmaktadır. Camus ölüme bakıp hayatın boşluğunu yararsızlığını düşünmemeliyiz demektir. Caligula’nın saçmayı taklit etmeye çalışması ölümü de taklit etmesini yani öldürerek huzur bulmaya çalışmasını içermektedir. Scipion doğanın en kötü yaraları bile iyileştirdiğini söylemektedir. Caligula bunun kendisi için geçerli olmadığını doğadan hoşnut olmayacak kadar tutkulu olduğunu söylemektedir. Kin ve kötülük için kemirmekte ve büyük bir yalnızlık çekmektedir. Bu yalnızlık, sosyal izolasyon ve dayanışmanın reddi daha önce de bahsedildiği gibi Caligula’yı bir tür intihara götürmektedir.

Camus *Denemeler* kitabında dünyanın yüce bir anlamı yoktur, ezilmiş ve umudunu yitirmiş insanlar vardır demektedir fakat bundan, Nazilerden farklı sonuçlar çıkardığını söylemektedir (Camus, 1982: 126). Değerler olmadığında, tanrısal veya insan kaynaklı ahlak yoktur o zaman hayvanları güden güçler vardır yani zorbalık ve kurnazlık vardır. Camus umutsuzluğu ilke yapıp sonuna kadar götürmek yerine mutluluk yaratmak gerektiğini söylemekte ve umudun önemini fark etmektedir. İnsanlar kötü yazgılarına karşı birleşmeli ve savaşmalıdırlar. Umutsuzluğu kabul etmemelidirler. Camus’nün düşüncelerinin nasıl değiştiği görülmektedir. *Denemeler* yazılırken dünyada güçlü olarak var olan nazizm ve faşizmle arasındaki farklılığı şöyle anlatmaktadır: Aynı ilkeden (dünyanın anlamsızlığından) farklı ahlaklar çıkmaktadır. Naziler insanları kesip biçerek, haksızlığı kabul etmişlerdir. Camus de anlamsızlığa inansa da insanı bir anlam olarak görmektedir.

İnsan anlamı aramaktır. İnsanın, gerçeği vardır ve ödevi yazgısına karşı koymaktır. Onun düşünebileceği doğruluğu bulmasına olanak vermek gerekmektedir. İnsanın mutluluğu kendi yazgısına karşı kazandığı en büyük utkudur. “Camus üç olumlu değeri ortaya koyar: insanın yeniden kendini buluşu olan insanın birey olarak değeri, ortak bir kadere sahip olan bütün bir insanlığın bir parçası olduğunun farkına varılması ve aynı kaderi paylaşan insanların dayanışma gerekliliği” (Gündoğan, 2013: 215). Görülmektedir ki Camus ikinci döneminde, hem başkaldırı hem de anlam sorununda giderek çok daha iyimser bir yere gelmiştir.

Başkaldırma, bir yandan bütün insanlara özgür bir yaratılışı sezdirirken, bir yandan da bu yaratılışın özünde bulunan ölçüyü ve sınırı gün ışığına çıkarır. Usdışı ussalı sınırlandırır, ussal da ölçüsünü verir ona. Kısacası, her şeyde anlamsızlıktan koparıp almamız gereken bir anlam vardır (Camus, 1985: 270).

Sosyalist bir perspektiften şöyle bir yorum yapılmaktadır: “Her insanın hayatı [kapitalist düzende] faydasızlık bakımından Sisypheus’un çabası kadar korkunçtur” (Gaidenko, 1966: 61). Sosyalist bir perspektiften bu durumun sebebi; burjuvazinin yükselişi ve onun demokrasi, hümanizm, özgürlük, eşitlik, kardeşlik ideallerinin kapitalizmin gerçekleri tarafından yok edilmesidir. İnsan varoluşu anlamsız hale getirilmiştir. Camus bu değerlere sahip çıkmak gerektiğini düşünmektedir. Kötülükle karşılaşılabilir, başka bir atılıma geçmek gerekmektedir. Azaltılabilir de haksızlık ve acı her zaman olacaktır. Başkaldıran İnsan kitabında haksızlık ve acının belirli bir düzeyde de olsa azaltılabileceğinin farkına varmaktadır. Sevgiye dayanan somut insana ve şimdiye inanan, hınca bulaşmayan bir başkaldırı yaşamın ta kendisidir. Devrim, güç ve tarih adına ölçsüz cana kıyan bir makine olursa ölçü ve yaşam adına ona da başkaldırmak gerekmektedir.

Başkaldıran özgürlüğünü onaylar fakat bu mutlak bir özgürlük değildir çünkü sınırını ötekinde bulur. Bu yüzden özgürlük adaletten ayrı olarak onaylanamaz. Ancak başkaldırı, bireyin özgürlüğünü güvence altına almayan bir adalet anlayışından doğmuştur. Dolayısıyla adalet özgürlüğü ihlal edemez. İkisi de mutlaklaştırılmaz. Her biri aynı anda onaylanmalı ve diğerinde sınırlarını bulmalıdır (Caraway, 1992: 133).

Caligula’nın mutlak özgürlüğü yüzünden sınırlarını bilmediği görülmektedir. Sınırları bilmekle yaşamı dolu yaşamak arasında bir bağlantı kurulmalıdır. Başkaldıran sadece kendi yargısına bağlıdır. Yalnızca kendini doğrular ve sadece kendisi kendi eylemlerinden sorumludur (Caraway, 1992: 136). Başkaldırma sadece ölçülü suçluluğa götürür. Camus’nün amacı saçma gerçeğinin nihilizme evrilmesini engellemek ve bir başkaldırı anlayışı ortaya koymaktır. Bu nihilizm durumunda kişi dünyaya, diğer insanlara hatta kendine bile yabancıdır. Yabancılıktan kurtulamadığı için de hem felsefi hem de gerçek intihara sürüklenmektedir. Caligula için de durum budur. Bu bağlamda Camus’nün hem birinci dönemi hem de ikinci dönemindeki düşüncelerine göre Caligula’nın yanlış bir başkaldırı içinde olduğu iddia edilebilir.

SONUÇ

Saçma, başkaldırı olsa bile devam etmektedir, saçmanın üzerinden gelinemez. Bu noktada, saçma devam ederken nasıl bir anlam yaratılabilir sorusu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Camus’ye göre anlam saçmanın yerine geçmemelidir. Camus’nün ilk döneminde içinden çıkamadığı felsefi karmaşa şundan kaynaklanmaktadır: Saçmadan kaçış ve dünyayı daha iyi bir yer haline getirme isteği birbirine karışmaktadır. Dünyayı daha iyi bir yer haline getirme isteği belirli değerlerle ilgilidir. Ancak değerler kabul edildiğinde saçma kabul edilse bile belirli bir düzeyde anlamı, rasyonelliği kabul etmek gerekmektedir. Öte dünya, tanrı veya din olmadan dünya değiştirilebilir. Bunlar saçmayı ortadan kaldırmak için başka bir dünya ortaya koymaktadırlar. Dünyaya ve yazgıya başkaldırmak ne demektir? Bu başkaldırı tarihe başkaldırmayı da içermektedir. Bu dünyanın gerçekliğinden kaçmadan başkaldırmak düşüncesi doğru olmakla birlikte felsefesinin merkezinde bir gerilim vardır. Şayet saçmayı kabullenmek mutluluğu getiriyorsa başkaldırılan şey mutsuzluğu göze almayı da içerir bu konuda Camus net değildir. Aslında Camus’nün söylemek istediği, istenen sonuç alınmasa da sadece çabadan mutlu olmak gerekliliğidir. Bu düşünce belirli bir oranda bilgelik içerse de yeterli değildir. Saçmayı hem kabul etmek hem de başkaldırmak gerekliliği konusunda bir belirsizlik vardır. Çünkü neyi ne kadar kabul etmek ve ne kadar başkaldırmak gerektiği belirsizdir. Kendisi de bu belirsizliğin farkında olduğu için daha sonra nicelik ahlakını aşan bir etik anlayış geliştirmiştir.

“Hayatın anlamına yönelik hibrit yaklaşım, Öznelci ve Nesnelci yaklaşımlardan kaynaklanan sezgileri birleştirir: Anamlı bir yaşam tatmin edicidir ve bu tatmini nesnel açıdan değerli projelere dayanarak sunar” (Pianalto, 2022). Bu anlamda Camus’nün söz konusu hibrit yaklaşıma yakın bir yere geldiği söylenebilir. Saçma, insanın tatmin edici ya da mutlak bir anlam bulamayışıdır ama tatmin edici bir hayat ve bazı nesnel değerler söz konusu olduğunda artık anlam var demektir. Evrenin kökeni, nedeni, amacı ve bütün yaşam hikayesi üzerinde net bir anlam olmasa da yine de insan türüne has iyi bir yaşam için ortaya konan değerler, yaşamın insan için anlamını da göstermektedir. Camus’nün düşüncesinin olumlu yönü anlamı sonsuzlukta, mutlakta aramayı bırakmasıdır. Anlamı, yaşamın içinde bulmaya ilham veren bir düşüncedir. İnsanın eyleme ve sonlu zamanı nasıl değerlendireceğine dair net bir düşüncesi olduğu an anlam oluşmaktadır.

“Öyleyse, insan için kendi düzeyi olan orta düzeyde bir eylem ve bir düşünce olasılığı vardır. Daha yükseklere göz diken her türlü girişim çelişkin olur. Tarih içinden erişilemez salta [mutlağa] hele onu tarih içinde yaratmak, olur şey değildir” (Camus, 1985: 277). Özellikle devrimci akımları eleştirerek sınırı aştıklarını düşünmektedir. Tarihe yaslanarak kin, yok ediş, hınç ve zorbalığa dönüşmeyen bir başkaldırı olmalıdır. Dönüştüyse de onun karşısında yaşam, ölçü, aşk adına başkaldırı olmalıdır. Bulmak isteği şey, esenlik ya da varlıkçı bir felsefe değil orta yoldur. Yani ne hiçbir değer olmadığı nihilizm ne de mutlak değerlerin olduğu bir varlık felsefesi peşindedir. Orta düzey derken kastettiği budur.

Camus ilerlemeci akla inanmadığı gibi herhangi bir tarih felsefesine de inanmamaktadır. Haksız dünyada hakkı düşünülebilir bir duruma sokmak, mutluluğa, zamanın kahrına uğramışların anlayabilecekleri bir anlam vermek gerek demektir. Ona göre sevgi, mutluluk kaygılardan kurtulmak için bir düşünce, akıl değil ama farklı bir düşünce gerekmektedir. Sadece kendisinin dünyayı kurtaracağına inanan ideolojilerin bırakılması gerektiğine inanmaktadır. Çünkü ona göre başkalarının boyun eğmesini istemek yaşamda azalmaya, kısır, sessiz ve ölü bir dünyaya sebep olmaktadır. Akla uygun bir kuram dünyayı kör, sağır, etsiz kemiksiz etmektedir. Yaşam ve doğayla bağlar kopmaktadır. Bu bağlamda Caligula’nın hemen ölmeden önce söylediği “tarihe Caligula, tarihe” sözü de bu açıdan anlaşılabilir.

Camus *Sisifos Söyleni* zamanında, istekler ve dünya arasındaki ayırmadan ve karşılaşmadan mutlaklaştırılmış bir saçma çıkarmaktadır. Birbirini değiştiremeyen iki şey varsaymaktadır. Bu düşünce Caligula’da da görülmektedir. Acıları azaltmadığı, varlıkları ölümsüz kılamadığı, güneşin batıdan doğmasını sağlayamadığı, olayların düzenini değiştiremediği için ulaşabileceği en üst gücün bile önemsiz olduğunu düşünmektedir. Bu saçma mantık yanlıştır. Çünkü birinci ve dördüncü olanlar kısmi de olsa yapılabilir. Diğerleri için de onları bir metafor olarak alırsak yani yaşamı uzatmak ve doğal olaylara müdahale gibi yine bunlara da olanaksız denemez. İnsanlığın belirli bir tarihteki gücüyle belki olanaksızdır ama insanlığın gücünün gelecekte nereye varacağına dair bir fikrimiz yoktur. Dolayısıyla bunların hiçbiri tam anlamıyla olanaksız değildir. Zaten Camus kendisi de bu durumu fark ettiği için yukarıda bahsedildiği gibi bir orta yol bulmanın peşine düşmüştür.

Camus’ye göre *Sisifos Söyleni* döneminde hiçbir şey değişmemekte başka bir biçime girmektedir. Fakat yine de mücadele etmek, başkaldırmak gerekmektedir. Yani Sisifos gibi kayayı itmek gerekmektedir. Fakat bu uzun vadede mümkün değildir. İnsanlar dünyayı değiştirmek gerektiğini ve değiştirebildiğini bilmelidir. Sadece umutsuz bir başkaldırı değil, dünyayı daha iyi bir yere dönüştürme düşüncesi gerçek bir etik anlayış sağlayabilir. Hayatın değerini, şimdinin değerini fark etmek önemlidir ama bunu iyi yaşam olarak değil uzun yaşamak olarak düşünmesi yanlıştır. 2. Dünya Savaşıyla beraber kendi düşüncesindeki bu sorunların farkına varmıştır. Camus giderek nicelik ahlakını terk ederek dayanışmayı, insanın birey olarak değerini ve evrensel bazı değerleri önemsemiştir. *Denemeler* olarak derlenen yazılarında dayanışmanın yanında doğruluğu, hakkı ve pek çok değeri kabul etmek zorunda kaldığı bir gerçektir. Çünkü bu değerler olmadan yaşamak hayvanlaşmak anlamına gelmektedir. Doğruluk, hakikat, insan düşüncesi bunları bilmese de en azından tersini biliyoruz demektir (Camus, 1982). Nazizm, faşizm gerçekliği bunu acı bir tecrübeyle öğretmiştir. Başkaldırı; olumsuz, kötülüğe, adaletsizliğe, zorbalığa hayır demektir. İnsanlığın özünden gelen bir dayanışma ahlakıyla kötülüklerle, adaletsizliklerle, zorbalıkla mücadele edilebilir. Oyun bağlamında Caligula’nın başkaldırısı ise tam tersi bir istikamette olmuştur. Kendini zorbalığın, kötülüğün ve adaletsizliğin temsilcisi yapmıştır.

Camus başkaldırının saçmanın mantıksal sonucu olduğunu söylemektedir. Fakat önemli bir başka mesele daha vardır. “Ama tam karşıt düşünce yani saçma başkaldırının sonucudur düşüncesi ileri sürülemez mi? Aslında

dünya saçma insanın düşündüğünden fazlasıdır. Başkaldırı olumsuzlamanın değerini saçma olarak deneyimlememi getirmektedir. Olumsuzlama kendisinde saçma değildir. Dünya benim bağlandığım değere karşı geldiğinde ve ben ona karşı başkaldırdığımda dünya saçma olur. Bu başkaldırı olmadan saçmalık yoktur” (Wolfs, 2010: 79). Ancak Camus için başkaldırı saçmayı öncelememektedir. Saçmayı önceleyen istemedir. Bir değer uğruna başkaldırıyla dünyaya bakan saçmalık ve hiçlik görmemektedir. Wolfs’a göre başkaldıran hınçla zehirlenmiş ve hiçliği arzulamaktadır. Başkaldırı sonlandığında hınç durur ve intihara gerek kalmaz çünkü intihar hiçlik arzusunun sonucudur. Böylelikle başkaldıran önceki değere sadık kalır (Wolfs, 2010: 84). Ama Camus’ye göre değer gerçekleşmediği (isteme ve dünya çatışması hep olacaktır) için saçma duygusu hep var olacaktır dolayısıyla bu eleştiri yeterli bir argüman değildir.

Yanlış avuntulara sivrulmayı engellediği için saçma düşüncesinin önemli bir boyutu vardır. Tür olarak insanın zorbalığa karşı dayanışma mücadelesi bir anlam yaratmaktadır. Nihai, kozmik, aşkın bir anlam olmasa da insan dayanışmasının bir anlamı vardır. Bu anlam insanın varoluşu gereği oluşmaktadır, saçmanın oluşması gibi dünyayla ilişkide oluşmaktadır. Anlam için değerler gerekir bunlar da akılla ilişkilidir. Fakat Camus saçma düşüncesinin gereği akla gerekli önemi vermemektedir. Camus’ye göre gerçek kısırdır. Hiçbir şeyin açıklanmadığı bir dünyada, bir değer ya da bir metafiziğin verimliliği anlamsızdır. Bu düşünce onu yanıltmaktadır. Akıl varoluşu açıklamasa da kendisi akıl üzerinden etik bir dünya görüşü yaratmaktadır çünkü böyle bir dünya görüşü olmadan yaşanamaz.

Dönüşüme dönük umudu reddetmek giderek yaşama, saçmaya karşı başkaldırını da zorlaştıracak ve kişinin kendisi için önemsizleştirecektir. Bunun ötesinde kişi dönüşümü gerçekleştireceğini de bilemeyecektir. İsteme ve dünya iki değişmez varlık değildir. Nitelik değil nicelik ahlaki sadece tüketmeye yönelik sığ bir görüştür. Derin anlamı yoktur diyerek kendisi de bunu onaylamaktadır. Dünyayı dönüştüremeyeceğini bilerek dönüştürecekmiş gibi eylemde bulunmak saçmanın temelidir ama evrimsel olarak geniş bir zaman aralığına bakıldığında dönüşüm gerçektir. Giderek umutsuzluğu terk etmek gerektiğini Camus kendisi de kabul etmektedir. Gelecek kuşakları düşünmenin önemsizliği düşüncesini de terk etmiştir. Gelecek kuşakları önemsemek etik bir görüşün temellerinden biridir. Önceleri “suçlu yoktur” düşüncesi kötü olmayı gerektirmez demektedir ama daha sonra kötü olmayı engelleyen bazı gerçekleri ve değerleri bilmek gerektiği düşüncesine ulaşmaktadır. Avuntulardan kurtulma meselesi doğrudur. Fakat Camus’deki yanlışlık ilk döneminde avuntu ve umudu aynılaştırmasındadır. Kendisi, yukarıda bahsedilenler gibi bu düşüncesinin de yanlış olduğunu fark ederek daha sonraki yazılarında saçmaya başkaldırının umudu içermesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü aslında umut gerçeklikten bir kaçış değildir. Onu dönüştürebilmek için gerekli olan inançtır.

Caligula saçmayı fark etmiştir ve onu yanlış değerlendirmiştir. Onu aşabileceğini sanmıştır. Böylelikle olanaksıza yönelmiştir bu da kendisi ve çevresi için büyük bir yıkım olmuştur. Halbuki Camus’nün ilk dönemindeki nicelik ahlakına göre Caligula farklı deneyimler yaşayarak ve uzun süren bir yaşamla saçmaya karşı doğru bir başkaldırıda bulunmuş olurdu. Camus’nün ikinci dönemine göre ise Caligula’nın başkaldırısının doğru olmasını sağlayacak şey; dayanışma ve dostluk gibi değerlere dayanarak zorbalıkla ve adaletsizlikle savaşması olurdu. Ancak Caligula tam tersini yaparak mutlak bir anlam, değer ve umut yitimi içinde nihilist bir şekilde kendi yok oluşunun şartlarını gerçekleştirmiştir.

KAYNAKLAR

- AKEN, E. V. (2021). Camus’nun Absürdizm’i: Sisifos Söyleni. *Öncül Analitik Felsefe Dergisi*. <https://onculanalitikfelsefe.com/camusnun-absurdizmi-sisifos-soyleni-erik-van-aken/>
- ARNOLD, A. J. (1973). Camus’ Dionysian Hero: “Caligula” in 1938. *South Atlantic Bulletin*, 38(4), 45-53.
- CAMUS, A. (1982), *Denemeler*, (Sabahattin Eyüboğlu & Vedat Günyol, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- CAMUS, A. (1985), *Başkaldıran İnsan*, (Tahsin Yücel, Çev.), Ankara: Kuzey Yayınları.
- CAMUS, A. (1997), *Sisifos Söyleni*, (Tahsin Yücel, Çev.), İstanbul: Can Yayınları.

- CAMUS, A. (2006). *Caligula*, (Abdullah R. Ergüven, Çev.), İstanbul: Berfin Yayıncılık.
- CARAWAY, J. E. (1992). Albert Camus and the Ethics of Rebellion. *Mediterranean Studies*, 3, 125-136.
- GAIDENKO, P. (1966). Varoluşçuluk ve Birey, A. Schaff (Ed.), *Marksizm, Varoluşçuluk ve Birey* (s. 31-63) içinde. İstanbul: De.
- GÜNDOĞAN, A. O. (2013). Saçmadan Başkaldırı Ahlakına, G. Erçel (Ed.), *Albert Camus Özgürlük ve Devrim* (s. 211-218) içinde. İstanbul: Kafekültür Yayınları.
- İRİ, E. C. ve KİRİŞ YILMAZ, N. (2022). Bir İmparatorun Hakikate Başkaldırısının Ay'a Giden Saçma Yolculuğu: Albert Camus'nün Caligula'sı. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 14/27, 31-60. DOI: <http://dx.doi.org/10.26517/ytea.510>
- JONES, R. E. (1958). Caligula, the Absurd, and Tragedy. *Kentucky Foreign Language Quarterly*, 5(3), 123-127. DOI: 10.1080/00230332.1958.9927775
- KOÇ, E. (2016). Albert Camus'nün Saçma Felsefesi: Caligula, Yabancı ve Sisifos Söyleni. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 1-19.
- LEWIS, R. W. B. (1960). Caligula: Or the Realm of the Impossible. *Yale French Studies*, 25, 52-58.
- PIANALTO, M. (2022). Hayatın Anlamı: Yaşamınıza Anlam Katan Şey Nedir?. *Öncül Analitik Felsefe Dergisi*. <https://onculanalitikfelsefe.com/hayatin-anlami-yasaminiza-anlam-katan-sey-nedir-matthew-pianalto/>
- PÖLZLER, T. (2018). Camus' Feeling of the Absurd. *J Value Inquiry*, 52, 477-490. <https://doi.org/10.1007/s10790-018-9633-1>
- RAVİNDRANATH, J. (2014). The 'Absurdity' of Life and Death: A Study of Camus's Caligula and The Just. *Scholar Critic*, 1(2), 28-35.
- SCHERR, A. (2014). Camus and the Denial of Death: Meursault and Caligula. *Omega*, 69(2), 169-190. doi: <http://dx.doi.org/10.2190/OM.69.2.e>
- SCOTT, C. (2024). Hayat Absürttür! Albert Camus'nün Başkaldıran Felsefesini Keşfetmek, *Öncül Analitik Felsefe Dergisi*. <https://onculanalitikfelsefe.com/hayat-absurttur-albert-camusnun-baskaldiran-felsefesini-kesfetmek-casey-scott/>
- STOLTZFUS, B. F. (1983). Caligula's Mirrors: Camus's Reflexive Dramatization of Play. *French Forum*, 8(1), 75-86.
- WOLFS, T. (2010). The Burden of the Absurd. *Bijdragen: International Journal for Philosophy and Theology*, 71(1), 65-84. <http://dx.doi.org/10.2143/BIJ.71.1.2046948>

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %100.

Etik Komisyon Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.